

Glazba potoka, šume, obronaka i pristranaka Jesenja u jednom rječniku

Kresnik, Ivana

Source / Izvornik: **Filologija : časopis Razreda za filološke znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, 2021, 77, 243 - 248**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:830410>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

PRIKAZI

Glazba potoka, šume, obronaka i pristranaka Jesenja
u jednom rječniku

August Kovačec. *Rječnik govora Jesenja (građa)*.
Gornje Jesenje: Općina Jesenje, 2020., 370 str.

Uzevši u ruke knjigu akademika Augusta Kovačeca *Rječnik govora Jesenja* s namjerom da načinim njezin stručni prikaz, počela sam ju listati prelazeći od riječi do riječi. Redom i napreskokce, gledajući u njezin lingvistički besprijekorno iznesen sadržaj, razmišljala sam o tom kako su te riječi tu zbog ljudi koji su ih izmjenjivali, koje je slušao dječak, mladić, profesor, pa cijenjeni akademik August Kovačec u rodnom svojem domu i mjestu, u obitelji, među susjedima i prijateljima. I sve je to tako dobro i toplo utjecalo na njega da je poželio zadržati te slike, predmete, doživljaje u jedinom obliku u kojem je to precizno moguće: sistematiziranom prikazu pojmova u obliku rječnika. I ne samo to, nego sačuvati melodiju rodnoga govora kroz precizno označavanje naglasaka. Stoga sam odlučila poduzeti maleni izlet u Jesenje, kako bih mogla potpunije ući u sadržaj rječnika, a ne samo na hladnoj stručnoj razini.

Svako dijete zna da su kukuružnjak (*karûžňak*) i sjenik (*seňôk*) jako dobra mjesta za igru, a potok, brdo i šuma kakva su tek igrališta. Vozeći se prema Donjemu Jesenju prvo sam uočila upravo potok koji prati cestu između dva šumovita brdašca. Jedan mi je mještаниn poslije rekao da je potoku ime Vrnišica. Kad sam kasnije pregledavala rječnik uočila sam da je najveći narativni opis upravo pod natuknicom *V(a)rnîska*: »ime predjela, duge uske doline uz potok, od Donjega Jesenja prema Maclju i Kalu (do blizine Trakošćana); u dolini travnjaci za ispašu i nešto njiva, obronci na stranama pod šumom (tako se zove i potok, službeno Ravninska)«. Iako se navod mještаниna ne podudara s onim u rječniku jer su moguće različite inačice, riječ je očito o istom području. To je potvrdilo i moje osobno iskustvo da je idilična povezanost potoka i šumovitoga brda dio najvedrijega dječjega i mladenačkoga iskustva, kojemu se nije moguće oduprijeti ni sastavljajući rječnik strogoga jezikoslovnoga formata, jer mami da se o tom kaže koja riječ više.

Akademik August Kovačec hrvatski je romanist, filolog, leksikograf i poliglota bogate međunarodne karijere. Rođen je 1938. u Donjem Jesenju, a u Jesenju Gornjem završio je osnovnu školu. Nakon gimnazije u Krapini, gdje je dobio poticaj za učenje romanskih jezika, upisao je studij francuskoga jezika i književnosti te ruskoga jezika i književnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Već na početku studija bio je uključen u rad Zagrebačkoga lingvističkoga kruga, a svoje je interese usmjerio posebice na poredbenu romansku lingvistiku i opću lingvistiku te se je posvetio usavršavanju i drugih jezika (talijanski, španjolski, portugalski, rumunjski, češki). Još za vrijeme studija posvetio se je istrorumunjskim govorima, pa je na tu temu i doktorirao 1965. godine. Kao znanstvenik i sveučilišni nastavnik razvijao se je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, a usavršavao na brojnim međunarodnim sveučilištima. Od 1997. redoviti je član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Leksikografijom i enciklopedikom počeo se je baviti već na početku akademske karijere. Suradivao je na dvosveščanom *Enciklopedijskom rječniku lingvističkih naziva* (1969.) Rikarda Simeona. Autor je *Istrorumunjsko-hrvatskoga rječnika (s gramatikom i tekstovima)* (1998.). Od 1996. aktivno je suradivao u Leksikografskom zavodu u Zagrebu. Kao glavni urednik objavio je *Hrvatski opći leksikon* (1996.) te je sudjelovao u izradbi *Hrvatske enciklopedije* kao zamjenik glavnoga urednika od 1996. do 2002., kao glavni urednik od 2002. do 2005. te kao savjetnik uredništva od 2005. do 2010. godine.

Augustu Kovačecu ovaj rječnik nije prva objava istraživanja govora rodnoga kraja. Prethodio mu je cijeli niz objavljenih znanstvenih radova o fonologiji, prozodiji i morfologiji (obličnoj i tvorbenoj) govora Jesenja: *Četverotonski prozodijski sustav nekih kajkavskih govora* (u časopisu *Govor*, god. 6, br. 2, 1989.); *O razvoju vokalizma u dvama susjednim kajkavskim govorima* (u časopisu *Suvremena lingvistika*, br. 29-30, 1990.); *Deminutivi osobnih imena izvedeni s pomoću višestrukoga sufiksa kao kompenzacija za vokativ u jednom kajkavskom govoru* (u *Folia onomastica Croatica*, br. 12-13, 2003.); *Kontekstualne varijante prijedloga u (kajkavskom) govoru Jesenja* (u časopisu *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 20, 2016.); *Sklonidba imenica u govoru Jesenja* (u časopisu *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 23, 2019.).

Iz autorova predgovora knjizi saznajemo da je jezično gradivo prikupljao, analizirao i provjeravao, s pojedinim vremenskim prekidima, od 1960-ih godina. Do 2012. gradivo je prepisao na kartice i leksikografski obradio. Za potrebe objavljivanja gradivo je od 2018. prepisano u računalnom obliku zahvaljujući angažmanu nećaka Miroslava Kovačeca i nećakinje Vesne Kovačec (str. 9–10). Autor je zahvalio svima koji su doprini-

jeli nastanku rječnika, od roditelja do kazivača, prepisivača i nakladnika i drugih suradnika.

Stručni dio rječnika započinje poglavljem *Bilježenje rječničke građe*, u kojem je prikazano da su u rječniku, osim uobičajenih hrvatskih latiničnih slova, korištena još slova Æ, æ, Ć, ģ, Ľ, ĺ, Ń, ń te je obrazložen samoglasnički inventar i označavanje naglasaka (str. 11). U poglavlju *Ustroj članaka* objašnjeno je oblikovanje rječničkih članaka po vrstama riječi: redosljed podataka, kratice, tehničke značajke (*normal, bold, italic*), rečenične potvrde i sl. Velika je tehnička prednost ta što su bitne potvrde otisnute masnim slovima (*bold*), čak i unutar rječničke natuknice, i to za potvrde koje je autor procijenio kao one koje bi mogle posebno zanimati stručnoga čitatelja (komparacija pridjeva i priloga, druge inačice). U tom je vidljivo da je riječ o jezikoslovnom stručnjaku koji razumije što će u rječniku tražiti drugi jezikoslovac. Prije sadržaja samoga rječnika donosi popis rabljenih gramatičkih kratica (str. 19). Nakon rječnika nalazimo autorov životopis (str. 269–370).

Svaki rječnik tako opsežna i sveobuhvatna sadržaja neiscrpan je izvor za pretraživanje svakomu jezikoslovnomu stručnjaku: što je sa slogotvornim *r*, te ima li sekundarne jotacije, pa kakva li je komparacija, ima li depalatalizacije...? Desetci pitanja – što bi se sve moglo gledati, tražiti, uspoređivati. Ovdje se osvrćem na nekoliko elemenata koji su mi privukli pozornost.

Obilno je zastupljeno onomastičko gradivo. Osobna imena uglavnom su motivirana imenima najpopularnijih svetaca u sjeverozapadnoj Hrvatskoj. Nalazimo ponegdje dvije, pa i tri i četiri inačice. Izdvojimo primjerice muška osobna imena **Bóltek** (Baltazar); **Frônc** i **Fróncek** (Franjo); **Jandrâš** i **Jendrâš** (Andrija); **Jôža**, **Juôžek**, **Jôške** i **Jôškec** (Josip); **Ľújz** i **Ľújzek** (Alojzije); **Míha**, **Míhek** i **Míške** (Mihael); **Môrke** i **Môrkec** (Marko); **Môtač**, **Môtek** i **Mótiček** (Matija); **Nôc** i **Nócek** (Ignacije); **Tamôš** i **Tómek** (Toma); **Tînač**, **Tîńč**, **Tîńča** i **Tînek** (Martin); **Váľant** i **Váľek** (Valentin). Od ženskih osobnih imena možemo izdvojiti primjerice **Āgica** (Agata); **Bâra**, **Bârica** i **Bârek** (Barbara); **Cíľa** (Cecilija); **Ľújza** (Alojzija); **Maríčka**, **Môra** i **Márica** (Marija). Bogat je i popis nadimaka, od kojih su neki **Bagâtuš**, **Bâvar**, **Dûcar**, **Ivôn**, **Jârčan**, **Ľájgnat**, **Póľdan**, **Šľuôjsar**. Važan je podatak kod pojedinih osobnih imena da su uvedena nakon Drugoga svjetskoga rata, kao što su **Mája** i **Bráňka**.

Autor je rječnika uočio razliku između službenoga prezimena i tradicionalnoga prezimena u zajednici. Nije, naime, rijetka situacija u sjeverozapadnoj Hrvatskoj da se službeno prezime u dokumentima bitno razliku-

je fonološki i prozodijski od izvornoga prezimena u zajednici. Stoga su ti dijelovi rječnika doprinos i u historiografskom smislu. Takva su prezimena primjerice: **Paļin** (službeno Pelin, s. v. *paļin*) i **Klāsič**. Neka su imena toliko učestala da se rabe i kao osobna imena, i kao nadimak, i kao prezime, i kao ime zaselka (obično u množini), primjerice **Fõrjan**, **Jårčan**, **Klāsič**, **Põldan**.

Posebna su vrijednost ovoga rječnika mikrotoponimi. Pojedini su objašnjeni kao zasebne natuknice, primjerice **Bēlaž**, **Búkvjæ**, **Bruôda**, **Čúkašica**, **Gõrica**, **Guôra**, **Jástrabñak**, **Jázvinæ**, **Jeluôvica**, **Ľesičak**, **Maļiñšak**, **Moğarave**, **Muôčvar**, **Pačavjæ**, **T(a)rdíca**, **Tíči værh**, **V(a)rmíska**. Pojedini mikrotoponimi objašnjeni su uz opće imenice s čijim su značenjem povezani, primjerice **Baruôvjæ** (s. v. *baruôvjæ*); **Hrastjæ** (s. v. *hrastjæ*) **Pad Briêgam** i **Padbriêg** (s. v. *briêg*); **Klõnec** (s. v. *klõnec*); **Klõñcec** (s. v. *klõñcec*).

Svim je mikrotoponimima pridana oznaka *mikrotoponim* te imaju također geografsko objašnjenje s pobliže označenom lokacijom na području Jesenja, primjerice: »šumoviti gorski pristranak između Donjeg i Gornjeg Jesenja« (s. v. *Bēlaž*); »ime nizinskoga predjela (s livadama i oranicama) podložnoga plavljenju« (s. v. *Bruôda*); »ime predjela (valovite njive usred kojih je 'otok' s hrastovom šumicom« (s. v. *Čúkašica*); »ime predjela (šuma, pašnjak i voćnjak na strmom obronku« (s. v. *Guôra*); »ime za strmi vrh brda obrastao šumom« (s. v. *Jástrabñak*); »ime predjela uglavnom sa šumom i nešto krčevitih njiva« (s. v. *Jázvinæ*); »ime šumovitog predjela između Jesenja i Koprivnice (Zagorske) te Zagore (Žutničke)« (s. v. *Jeluôvica*); »ime za strmi obronak obrastao grmljem, šumom te s nešto travnjaka« (s. v. *Maļiñšak*); »ime šume na strmim i vlažnim obroncima uz potocić« (s. v. *Moğarave*); »ime predjela uz potok (nekoć uz jezerce od ustave), plavna livada i grmlje« (s. v. *Muôčvar*); »ime predjela s iskrčenim njivama, sa zemljom škrtom i tvrdom, ali na osunčanim obroncima« (s. v. *Pačavjæ*); »ime predjela (između zaselaka Padbrežõnci i Gõbari), livade, voćnjak i njive« s. v. *T(a)rdíca*); »ime strmog vrha obraslog šumom i šikarom s pokojom iskrčenom njivicom« (s. v. *Tíči værh*).

Blagdani su živi odraz zajedništva svake zajednice, a u rječniku je zabilježen cijeli niz blagdana i spomendana bitnih za Jesenje, kao **Buõžič**, **Juôžafove**, **Júrjave**, **Karízma**, **Martíñæ**, **Mihõļæ**, **Papalníca**, **Patrõve**, **Svičnica**, **Štiêfañæ**, **Tiêlave**, **Trajåki**, **Vaļantínave**, **Vûzem** i dr.

Umanjenice su upečatljiva značajka govora sjeverozapadne Hrvatske i svojevrsni simbol pitomosti ljudi i kraja. Stoga ne čudi obilje upravo takvih potvrda u rječniku. Najčešće su naravno umanjenice i umiljenice na -ek: **diêdek**, **drõtek**, **dúdek**, **grõbek**, **grõzdek**, **krõvek**, **krûhek**, **lûkek**, **ļístek**, **míšek**, **plõtek**, **plûgek**, **pûtek**, **råcek**, **ræpek**, **rõgek**, **snõpek** i dr.

Ista se tvorba primjenjuje i na muška osobna imena, koja gotova sva imaju inačicu na *-ek*: **Bóltek**, **Fróncek**, **Juôžek**, **Júrek**, **Łújzek**, **Míhek**, **Mírek**, **Mótek** i **Mótiček**, **Nócek**, **Tómek**, **Tínek**, **Válek**, **Vincek** i sl. Nije neobično na isti način tvoriti inačicu ženskoga imena, kao što je u potvrdi **Bárek**. U duhu je toga dijalekta da se nastavak za umanjenice i umiljenice može bez problema primijeniti i kod priloga, pa stoga imamo i potvrdu **anódek** ('onuda, onim putem'). Pritom je jasno svakomu kajkavcu da predmet ili biće koje se tako naziva ne mora nužno biti ni maleno ni umiljato. Mentalitetu toga kraja svojstveno je korištenje i drugih tvorbenih nastavaka za umanjenice i umiljenice, od kojih je među zastupljenijima *-ec*: **júnćec**, **młńćec**, **patuóćec**, **púšļec**, **ræpic**, **rópćec**, **zvuónćec**, **žákļec** i dr. Velika zastupljenost umanjenica i onomastičkoga leksičkoga gradiva zacijelo proizlazi iz toga što je upravo taj leksički korpus Jesenja autor rječnika posebno analizirao u svojem znanstvenom radu *Deminutivi osobnih imena izvedeni s pomoću višestrukoga sufiksa kao kompenzacija za vokativ u jednom kajkavskom govoru* (2003.).

Kod pridjeva nam je svakako najzanimljivija komparacija, u kojoj ključnu ulogu ima prilog **dóbre** s komparativom **ból** i superlativom **nój.ból**. Akademik Kovačec dao je iscrpan popis potvrda komparacija pridjeva, iz kojega zaključujem da su moguća dva modela: "prava" tvorba komparativa na *-ši* i *-ji* te opisna komparacija. Pri tom je opisna komparacija bitno češća. Kod nje se komparacija prenosi na komparirani prilog **ból** ispred pridjeva: **bliêd – ból bliêdi**, **nój.ból bliêdi** ('blijed'); **číst – ból čísti**, **nój.ból čísti** ('čist'). Većina potvrda u rječniku ima samo takvu komparaciju. Jedan dio pridjeva ima i opisnu i pravu komparaciju na *-ši*, primjerice **bagâti – ból bagâti** i **bagatiêjši** ('bogat'); **dabæli – dêpši** i **ból dabæli** ('debeo'). Kod manjega broja pridjeva navedene su tri komparacije (opisna te prava na *-ši* i prava na *-ji*), npr. **dróben – ból druóbní**, **drubniêji** i **drubniêjši** ('sitat'); **fál – faliêji**, **fálaši** i **ból fál** ('jeftin'). Dakle, gotovo svi pridjevi imaju opisnu komparaciju, manji dio uz to ima i pravu, a samo nekoliko pridjeva ima potvrđenu jedino pravu komparaciju, kao **gærđi – gærši** ('ružan'); **gļibak – gļipši** ('dubok'); **sláb – slábaši** ('slab'). Količina zabilježenoga jezičnoga gradiva otvara prostor za zasebnu studiju na tu temu.

Zamjenice su vrlo detaljno opisane s opširnim potvrdama uporabe (npr. **já**, **ón**, **tiê**), a pojedini oblici padeža navedeni su kao zasebne rječničke natuknice, primjerice genitiv ženskoga roda **saě**.

Glagoli su najzahtjevniji za leksikografsku obradu jer je teško pomiriti punu informativnost i potrebu za konciznošću, kojoj je suprotstavljena kompleksnost glagola. Tu je došlo do izražaja autorovo veliko jezikoslovno i znanstveno iskustvo. Za svaki je glagol iznesen gramatički opis, popis

potvrđenih oblika, značenje te kod većine i potvrde uporabe. Tako je postignuto to da je rječnik bogat izvor jezičnoga gradiva za daljnja jezikoslovna istraživanja, a istovremeno svojom prohodnošću ne zatvara vrata zainteresiranoj široj (nejezikoslovnoj) zajednici.

Svaki je rječnik mjesnoga govora hrvatskoga jezika bitan doprinos hrvatskomu jeziku. Zadnjih godina dosta je takvih rječnika objavljeno od autora koji nisu filolozi, nego samo zaljubljenici u rodni kraj i govor, koji su godinama skupljali jezično blago ne znajući kako to učiniti na ispravan način te bi eventualno u zadnjoj fazi pred objavljivanje zamolili kojega jezikoslovca da pomogne. Tada se s više ili manje uspjeha uspije dati gramatički opis, vrlo rijetko prozodijski opis, no jezikoslovna zajednica zahvalna je za svaku takvu publikaciju.

Akademik August Kovačec iskusan je filolog jezikoslovac, koji je cijeli svoj radni vijek, uz redovne znanstvene interese i obveze, prikupljao jezično gradivo Jesenja, objavljivao o njemu znanstvene radove te ga konačno uobličio u *Rječnik govora Jesenja*. Stoga je riječ o djelu koje nije samo autentično svjedočanstvo govora Jesenja, nego i vjerodostojan znanstveno-stručni prikaz, koji daje utemeljen uvid i objašnjenja, poticajne za daljnje analize pojedinih jezikoslovnih tema.

Ivana Kresnik